

VILÁG VÁROS

Integrált megújulás

Tosics Iván

A figyelmes szemlélődő sokféle újdonságot észrevehett az utóbbi években a magyar fővárosban. Itt most elsősorban nem a hatalmas pénzekből (jórész EU-s forrásokból) megvalósult közösségi fejlesztésekre gondolok, mint amilyen a 4-es metró, a fonódó villamos vagy Budapest főutcája, de nem is a romkocsmákra, amelyek immáron több, mint tíz éve életünk sajtáságos színterét adják, jól működő üzleti modellé válva. A most említésre kerülő példák az előzőekkel szemben új és jórészt „alulról jövő” kezdeményezések, igazi innovációk, amelyek nem közpénzből születtek, de nem is tekinthetők tiszta üzleti vállalkozásoknak.

A Művelődési Szint (MŰSZI) komplex kulturális és közösségi tér, amelyet 2011 őszén hozott létre egy fiatal művészekből álló csapat a Corvin áruház évek óta

üresen álló harmadik emeletén, a volt bútorosztály helyén. Egy felhívásra 80 alkotócsoporthoz nyújtott be pályaművet, közülük választották ki azokat, amelyek az újra felhasznált anyagok segítségével lehatárolt alkotótérre bérlik.

A MŰSZI alapelvei közé tartozik a társadalmi és környezeti tudatosság, a fenntarthatóság, az alulról szerveződés, az innovatív és együttműködő szemlélet és a függetlenség. Mindezeket az állami finanszírozástól függetlenül próbálják megvalósítani.

2012-ben a Kortárs Építészeti Központ Alapítvány (KÉK) elindította a Lakatlan Programot, amely üresen álló – úgy önkormányzati, mint magántulajdonú – épületek, ingatlanok közösségi célú hasznosítását célozza. Ehhez kapcsolódva Budapest Főváros Önkormányzata kez-

deményezte a Rögjön jövő! programot, amelynek célja a régóta üresen álló önkormányzati tulajdonú, földszinti üzlethelyiségek hasznosításának ösztönzése egy egységes pályázati keretben. Mindezekhez szorosan kapcsolódik a „A Te helyed, a Te sikered!” kirakatkampány, amely a Dizájn Terminál és a Bridge Budapest partnerségében született meg: üres üzletek kirakatait fedték le fiatal vállalkozók sikertörténeteit bemutató installációkkal.

2010-ben egy főiskolai tanár létrehozta a Városi Kertek Közhasznú Egyesületet. Cél a mezőgazdaság meghonosítása itt, Budapesten, ahol ennek – a világháború szükség parktervezeteitől eltekintve – semmi előképe nem volt. Hitvallása szerint a válságra az önellátás kultúrájának felélesztésével és közösségek alakításával

MŰSZI, Budapest





A Te helyed a Te sikered! Dessewffy utca, Budapest

lehet a legjobban reagálni, mindezeknek pedig az egyik kiválóbb terepe ez a lehetőség. Óbuda önkormányzatával együttműködésben jött létre 2013-ban a Békási Kert. 1005 négyzetméteres, 27 parcellás minta, a lakótelep szélén. Az egyenként 7 négyzetméteres ágyások mellett 241 négyzetméteres közösségi tér is hirdeti az új lehetőségeket.

A felsorolt innovatív projektek első pillantásra nagyon különbözőek. Van azonban bennük valami közös: szinte mindegyik az utóbbi években kialakult problémákra – régóta üresen álló üzlethelyiségek, bezárt kereskedelmi létesítmények, parlagon heverő földterületek, egyre növekvő nagyvárosi szegénység – adott sajátos reakcióként értelmezhető. Egy további közös vonásuk, hogy a legtöbb ilyen projekt innovatív városiak, civil szervezetek kezdeményezése, a közsféra (az önkormányzat) a legtöbb esetben csak eltűri ezeket, igen ritkán lép fel aktívan, támogatólag.

Ebben az írásban és a folyóirat következő néhány számában megjelenő folytatásokban kilépünk Budapestből, és körülnézünk az európai nagyvárosok

körében, hasonló innovációkat keresve. Újszerűen gondolkodó városiak és civil szervezetek (NGO-k) mindenhol vannak. De mi van az olyan városokban, ahol a közsféra nem csak eltűri az innovációkat, hanem maga is pro-aktívan betársul, támogat és továbbfejleszt? Mint látni fogjuk, erre nemcsak olyan nyugati városokban vannak példák, amelyek kezdeményező, szociálisan érzékeny helyi önkormányzatuk miatt már régóta elismertek, hanem olyanokban is, amelyekre ez eddig nem volt jellemző, azonban a gazdasági válság hatására a közsféra megváltoztatta a hozzáállását.

Az újfajta innovációk nem előzmény nélküliek, a közpolitikák többszöri változásait követik. A nyugat-európai városok az 1990-es évek végén azzal szembesültek, hogy egyre sokasodtak a városok fejlődését veszélyeztető kihívások: a beruházásokért és képzett munkaerőért való versenyen túl egyre szorítóbban mutatkozott a lakosság előregedése, nőtt a szegények és kisebbségek társadalmi leszakadása és térbeli elkülönülése (szegregáció), és mindezek mellett egyre komolyabban kellett venni a környezeti

problémákat (fosszilis energia szűkössége, széndioxid-kibocsátás).

Eleinte ezeket a problémákat egyenként kezelték, egymástól teljesen elkülönült politikák keretében építettek tudományos-kutatási központokat, öregotthonokat, lakásokat a szegénytelepeken élőknek és zéró kibocsátású új lakásokat. Néhány fotónk ezeket az egymástól elszigetelt megoldásokat illusztrálja, és mindegyik esetben utalnak arra is, hogy ezek milyen másodlagos hatásokkal (externáliákkal) jártak.

Ahogy sokasodtak a kihívások, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy integrált megoldásokra van szükség, azaz olyan beavatkozásokra, amelyek nemcsak egy adott problémára vannak figyelemmel, hanem a többire is, s ha nem javítják is a helyzetet mindegyik szempontjából, de nem is járnak súlyos negatív következményekkel. Ilyen megoldásokat csak integrált, stratégiai megközelítéssel lehet kidolgozni. Fontossá vált az integráció különböző formáinak felismerése.

Ilyen keret lehet a horizontális kooperáció az egyes ágazatok (gazdasági, környezeti, szociális ügyosztályok) között.



Például Nijmegen városának legleromlottabb részén az addig egymástól elszigetelten működő szervezetek (rendőrség, szociális jóléti ügynökség, lakástársaság) összefogtak, közös munkába kezdtek. A koordináció és csapatmunka segítette a szegény családokkal való foglalkozásban és a városrész leromlásának megállításában.

Jó megoldás a vertikális kooperáció, azaz az országos, regionális/megyei és helyi szint együttműködése. Például Észak-Rajna-Vesztfália tartományi minisztériuma pályázatot írt ki a legleromlottabb területek szociális városrehabilitációjára. 55 településen lévő 80 szomszedság nyert a pályázaton, és a beavatkozások tervezése és lebonyolítása a különböző szereplők (szövetségi minisztérium, tartományi kormányzat, városi önkormányzatok, szomszedsági csoportok) mintaszerű együttműködésében ment végbe.

Fontos lehetőség a területi kooperáció egy adott térség különböző települései között. Például Lille Metropole a Lille környéki 85 település önkormányzati szövetsége, amely a polgármesterek tanácsa döntéseinek megfelelően ellátja a térség legfontosabb funkcióit (tervezés, közlekedés, lakásügy, stb.). Hasonló önkormányzati szövetségek minden nagyobb francia város körül kialakultak, önkéntes szerveződésben de egy országos törvény keretei között.

A 2000-es évek eleje az integrált városmegújítás időszakaként jellemezhető, az EU-15, azaz a régi tagállamok városai sorra születtek ilyen stratégiák, kiválasztottak olyan leromlott városrészeket, ahol térben koncentrált fizikai, környezeti, szociális beavatkozásokat hajtottak végre. Az EU az URBAN programmal támogatta ezt a folyamatot: mintegy 70 leromlott városrész újult meg komplex módon. Része lett az integrált megközelítésnek a fejlesztések másodlagos hatásainak előzetes értékelése, ezzel el lehetett kerülni például azt, hogy a felújítás túl magas színvonalú legyen (mert akkor a szegények el kell hogy költözzenek), vagy hogy túl sok koncentrált kereskedelmi fejlesztés valósuljon meg (mert akkor a kiskereskedelem tönkremegy).

Az integrált városrehabilitációnak ezt a fejlett gyakorlatát a 2007–2008-as pénzügyi-gazdasági válság akasztotta meg, amely „közpénzügyi krízishez” vezetett. A bankok megmentésére költött hatalmas összegek ellensúlyozá-



Békási kert, Békásmegyér, Budapest



Tudományos-technikai park a Lisszabon melletti Oeiras városban. A versenyképesség javítására nagy költségekkel létrehozott tudományos-technikai parkok a legkevésbé integrált fejlesztések közé tartoznak, elkülönítve a magas kvalifikációjú értelmiséget a város többi részétől



Belgrád központjából kitelepített roma családok számára a város távoli periferiáján kialakított konténertelep. A szociális gettók megszüntetése érdekében új, komfortosabb lakásmegoldások kialakítására kerülhet sor, ezek azonban a többségi társadalom elutasító magatartása miatt legtöbbször távoli, nehezen megközelíthető helyeken létesülnek, ami új, még inkább szegregált gettó létrehozását jelenti. A képen látható roma családok Belgrád központjában, egy autópálya-híd alatt éltek, míg ki nem telepítették őket, ugyan a korábbinál komfortosabb konténer-lakásokba, de a periferiára. Így a belváros számukra elérhetetlenné vált



Stockholm egy új városrésze, Hammarby Sjöstad, az ökológiai városépítés mintaképe. A környezeti kihívások kezelésére előtérbe kerül az új lakásépítés környezeti normáinak szigorítása. A magas műszaki színvonalú, zero kibocsátású épületek lakásai azonban legtöbbször túl drágává válnak, és praktikusán középosztályi szegregátumok kialakítását jelentik. Ez történt a Hammarby Sjöstad városrészben: a magas lakásárak miatt az eredetileg tervezett szociális mixet egyáltalán nem sikerült megvalósítani

sára, a nemzeti költségvetések deficit-jének csökkentésére többek között az önkormányzatoknak juttatott pénzeket kellett megkurtítani. Mindezek erősen érintették a városokat: súlyosbodott a munkanélküliség, a lakástalanság és más szociális problémák, miközben a jóléti kiadások is csökkentek.

A pénzügyi feltételek drámai változásainak hatását az új EU tagországokban némileg enyhítették az új beruházások, amelyek túlnyomó többségét (Magyarországon 90 százalék feletti hányadát!) EU-s forrásokból fedezik, és éppen a 2000-es évek vége felé ugrott meg e források összege. A régi EU tagállamokban azonban a krízis teljesen új helyzetet teremtett: megfelelő források hiányában nem lehetett tovább folytatni a korábbi jóléti politikákat. Új megközelítéseket kellett kitalálni, a városfejlesztés minden szereplőjének (önkormányzatok, magánszféra, lakossági csoportok) újra kellett gondolnia a saját szerepét és hozzájárulását a krízis következtében súlyosabbá vált problémák kezeléséhez.

Amikor egyre kevesebb a pénz és egyre több a gond, akkor minden szereplőnek innovatív megoldásokon kell törnie a fejét. Cikksorozatunkban ilyen innovációk bemutatására vállalkozunk. Néhány ezek közül:

A közszféra által irányított komplex városmegújítás kiváltása olcsóbb módszerekkel: a korábbi átfogó városfelújítási programok helyettesítése kisebb projekkel, épület-felújítás helyett az épületek átmeneti hasznosítása és/vagy közterület-megújítás, irodaépületek átalakítása lakóépületekké közösségi finanszírozásos projekkel, a magántőke bevonása.

Vagy, a környezeti és barnamezős problémák teljes körű megoldása helyett átmeneti hasznosítások és ösztönzés új innovációk feltárására.

Gazdag lehetőség a közterületek felújítása: a részvételi tervezés erősítése, új hasznosítási formák (pl. városi kertek) elterjesztése.

S végül a városi közszolgáltatások biztosítása a közpénzek radikális csökkentése ellenére: a közszféra szerepének ártértelemezése, a városlakók bevonása.

Ezeknek – a BUDAPEST következő számaiban sorra kerülő – tematikus áttekintéseknek a lezárása az új tendenciák összefoglalása lesz, kiemelve a közszféra szerepét, a korábbinál nyitottabb politikai vezetés fontosságát és szerepét az alulról jövő elképzelések ösztönzésében és támogatásában.. ●